

III. SPRAWOZDANIA I INFORMACJE

SPRAWOZDANIE: „PROBLEMY KRYMINOLOGICZNE WIELKOPOLSKI”

W dniach 9-11 maja 1983 r. odbyła się w Rydzynie k/Leszna IV Sesja Naukowa poświęcona problemom kryminologicznym Wielkopolski, której tematem były zjawiska patologii życia rodzinnego w Wielkopolsce oraz ich społeczno-prawne konsekwencje. Została ona zorganizowana przez Komitet Badań Problemów Kryminologicznych Wielkopolski przy Wydziale Prawa i Administracji UAM współdziałający z Komendą Wojewódzką MO w Poznaniu, Prokuraturą Wojewódzką i Sądem Wojewódzkim w Poznaniu, Urzędami Wojewódzkimi w Lesznie i Poznaniu oraz Zarządami Wojewódzkimi Społecznego Komitetu Przeciwalkoholowego w Lesznie i Poznaniu.

Warto przypomnieć, że sesja ta jest czwartym przedsięwzięciem tego rodzaju, będącym konsekwencją podjętego w Instytucie Prawa Karnego w 1972 r. zamierzenia prowadzenia systematycznych, regionalnych badań empirycznych nad przestępczością i innymi zjawiskami patologii społecznej oraz nad rzeczywistym funkcjonowaniem przepisów prawa karnego w tym zakresie. Pierwsza z nich miała miejsce w 1974 r. i dotyczyła zagadnień wypadków drogowych w Wielkopolsce. Następne zorganizowane w latach 1977 i 1979 poświęcone były przestępczości nieletnich w Wielkopolsce oraz alkoholizmowi i polityce pijaństwa w tym regionie kraju.

Impulsem do zorganizowania sesji na temat patologii życia rodzinnego był fakt, iż w latach 1976-1980 w ówczesnym Instytucie Prawa Karnego realizowano interdyscyplinarne badania poświęcone temu zagadnieniu w grupie tematycznej — „Patologia życia rodzinnego i jej społeczno-prawne konsekwencje”, stanowiące część składową międzyresortowego problemu MR 111/18.

Celem podjętych wówczas badań prowadzonych przez 29 pracowników naukowych, specjalistów z dziedziny prawa, kryminologii i psychologii, było m. in. zweryfikowanie tezy o wzajemnych relacjach występujących między różnymi przejawami patologii! w rodzinie a dewiacyjnym zachowaniem się jej członków, ustalenie społecznych i (prawnych) konsekwencji rozkładu małżeństwa, rozpoznanie psychologicznych podstaw społecznego funkcjonowania dzieci i młodzieży z rodzin patologicznych, wychowywanych w domach pozarodzinnych, rozważenie prawnych i kryminologicznych aspektów przestępstw przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży, problematyki procesowej oraz orzecznictwa i wykonywania kar sądowych, opracowanie wniosków legislacyjnych w zakresie ochrony rodziny, a w szczególności modelu strukturalnego i funkcjonalnego organów państwowych, jak również instytucji wychowawczych, leczniczych itp., które by w Polsce optymalnie realizowały zadania tej ochrony oraz postulatów dotyczących polityki karania sprawców przestępstw przeciwko rodzinie i stosowania środków prewencyjno-wychowawczych.

Materiały sesji zgromadzono w IV tomie Problemów Kryminologicznych Wielkopolski zatytułowanym *Zjawiska patologii życia rodzinnego w Wielkopolsce oraz ich społeczno-prawne konsekwencje* wydanym przez Wydawnictwo Naukowe UAM. Redaktorem naukowym opracowania jest prof. dr hab. A. Ratajczak. Liczy ono 418 stron i zawiera wprowadzenie, 10 referatów, 7 komunikatów naukowych zawierających wyniki badań empirycznych przeprowadzonych na terenie Wielkopolski, 14 komunikatów naukowych dotyczących tego rodzaju badań przeprowadzonych

w innych regionach kraju, w szczególności na terenie Łodzi i Warszawy, 5 prac poglądowych i 11 artykuł nadesłany z RFN.

Autorami tych opracowań są pracownicy nauki reprezentujący takie dziedziny, jak psychologia, socjologia, pedagogika, psychiatria, medycyna, kryminologia i prawo karne. Zachowano także zasadę, że większość «referatów jest wspólnym dziełem przedstawicieli nauki i praktyki.

Dobłą podstawą do lektury całego tomu stwarza pierwszy referat M. Ziemskiej, *Psychospołeczne aspekty patologii rodziny*. Autorka wyjaśnia w nim sposób rozumienia determinant patologii życia rodzinnego, analizuje cechy rodzin problemowych oraz sytuacje kryzysowe w życiu rodziny. Tytuły kolejnych referatów brzmią: *Spółeczno-prawne problemy ochrony rodziny w Polsce Ludowej. Zagadnienia podstawowe* (A. Ratajczak), *Kształtowanie się przestępczości przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w Polsce Ludowej i Wielkopolsce w świetle statystyki kryminalnej. Zagadnienia wybrane* (A. J. Szwarc, M. Szymczak), *Działalność organów prokuratury w zapobieganiu przestępczości przeciwko rodzinie oraz innym zjawiskom patologii społecznej rodziny w Wielkopolsce, na przykładzie województwa poznańskiego* (W. Kłós, S. Stachowiak), *Orzecznictwo sądów wielkopolskich w sprawach o przestępstwa niealimentacji i znęcania się w Wielkopolsce w 1979 r.* (L. Domeracki, A. Wierciński), *Wykonanie środków stosowanych w postępowaniu sądowym w sprawach rodzinnych na terenie województwa poznańskiego* (S. Pióro-wa, D. Szulcowa, A. Tobis), *Rozwój i wychowanie dzieci w pozarodzinnych instytucjach wychowawczych* (M. Tyszkowa, M. Jurga), *Sytuacja prawno-procesowa członków rodziny w postępowaniu karnym. Na podstawie badań aktowych spraw karnych osądzonych przez sądy okręgu poznańskiego* (T. Nowak, S. Stachowiak, A. Wierciński), *Organizacja, kompetencje i zakres funkcjonowania sądów rodzinnych w Polsce Ludowej* (A. Ratajczak), *Z rozważań nad modelem organu państwowego udzielającego ochrony z zakresu prawa rodzinnego* (F. Zedier).

W toku obrad szczegółowej oceny materiałów dokonał prof. dr hab. Z. Tyszka w specjalnie przygotowanej recenzji IV tomu *Problemy Kryminologiczne Wielkopolski*. Wśród walorów wielu poszczególnych opracowań zawartych w tym tomie, prof. Z. Tyszka szczególnie podkreślił doniosłość interdyscyplinarnego i kompleksowego ujęcia problemów patologii rodziny.

Dzięki opublikowaniu materiałów sesji i doręczeniu ich jej uczestnikom na dłuższy czas przed jej rozpoczęciem program sesji wypełniły dyskusje: plenarna i panelowa. Wprowadzenia do dyskusji plenarnej dokonał prof. dr hab. A. Ratajczak w referacie *Aktualny stan ustawodawstwa dotyczący ochrony rodziny i młodzieży w PRL*, wskazując przede wszystkim na nowe rozwiązania ustaw o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Większość głosów w dyskusji koncentrowała się także wokół problemów związanych z nowym ustawodawstwem zmierzającym do walki z patologią życia rodzinnego.

Ostatni dzień sesji wypełniła dyskusja panelowa na temat „Współczesna polska rodzina a” zjawiska patologii społecznej”. Moderatorem jej był doc. dr hab. A. J. Szwarc. Uczestniczyli: dr K. Falewicz, doc. dr hab. H. Kołakowska-Przełomiec, prof. dr A. Krukowski, prof. dr K. Obuchowski, doc. dr K. Ostrowska, mgr Z. Piechowiak, prof. dr M. Tyszkowa, prof. dr Z. Tyszka.

W sesji uczestniczyło ponad 130 przedstawicieli krajowych ośrodków nauki oraz praktyków. Zarówno uczestnicy, jak i organizatorzy sesji uznali ją za pożyteczne i udane przedsięwzięcie. Prof. dr hab. A. Ratajczak, dokonując zamknięcia obrad, zapowiedział zorganizowanie w ciągu dwóch najbliższych lat kolejnej sesji naukowej poświęconej przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu.

METODY BADANIA EFEKTYWNOŚCI HANDLU WEWNĘTRZNEGO.
POLSKO-NIEMIECKIE KOŁOKWIUM W POZNANIU

W dniach 23 i 24 listopada 1982 r. zostało zorganizowane w ramach bilateralnej współpracy między Akademią Ekonomiczną w Poznaniu a Wyższą Szkołą Handlową w Lipsku * polsko-niemieckie kolokwium naukowe. Przedmiotem kolokwium była prezentacja wyników badań kooperacyjnych prowadzonych w latach 1976-1980 nad opracowaniem i weryfikacją modeli planowania i analizy efektywności ekonomicznej w handlu wewnętrznym. Ze strony WSH w Lipsku w badaniach tych uczestniczył zespół pracowników Instytutu Matematyki, Statystyki i Przetwarzania Danych pod kierunkiem prof. W. Klitzscha oraz zespół pracowników Instytutu Statystyki i Rachunkowości Socjalistycznych Przedsiębiorstw Handlowych, realizujący badania pod kierunkiem prof. G. Henniga. Ze strony AE w Poznaniu w badaniach tych uczestniczył zespół pracowników z Instytutu Handlu Wewnętrznego i Usług pod kierunkiem prof. Z. Zakrzewskiego oraz z Instytutu Cybernetyki Ekonomicznej pod kierunkiem doc. S. Wierzchosławskiego.

Organizatorem kolokwium był Instytut Cybernetyki Ekonomicznej. Otwarcia obrad dokonał Rektor AE w Poznaniu prof. J. Piasny, witając delegację pracowników zaprzyjaźnionej Uczelni, na czele z Rektorem WSH w Lipsku prof. W. Klitzschem.

W pierwszym dniu obrad, którym przewodniczył doc. S. Wierzchosławski, wygłoszone zostały referaty wprowadzające uczestników w teoretyczną problematykę podjętych dociekań oraz prezentujące koncepcje modelowe badań efektów handlu w ujęciu makroekonomicznym. Referaty te objęły następującą tematykę: *Problemy efektywności handlu wewnętrznego* (prof. Z. Zakrzewski, AE Poznań), w którym referent postawił sobie za cel ukazanie złożonego problemu efektywności działania handlu, jej najważniejszych przejawów oraz czynników ją kształtujących. Jednym z istotnych czynników wzrostu „czystych” efektów funkcjonowania handlu — zdaniem referenta — jest podejście systemowe do sfery polityki rynkowej przez wyodrębnienie warunków działania jego celów i przesłanek oraz warunków ograniczających, a także przez odpowiadające tym celom i przesłankom kształtowanie struktury organizacyjnej gospodarki narodowej oraz systemów planowania i zarządzania.

Do tej problematyki bezpośrednio nawiązywał referat *Warunki oraz założenia metodyczne badania efektywności handlu* (dr M. Sławińska, AE Poznań). Badając efektywność handlu należy każdorazowo określić warunki, w jakich on funkcjonuje: sytuacja rynkowa (stopień zrównoważenia rynku); system zarządzania handlem (sposób ustalania zadań gospodarczych, zakres samodzielności handlowej przedsiębiorstw, zasady funkcjonowania cen i marż); związki przedsiębiorstwa z otoczeniem. Warunki te rzutują na osiaganą efektywność działania handlu, a także decydują o zbieżności bądź rozbieżności efektywności ekonomicznej z oceną pracy handlu z punktu widzenia opinii społecznej wyrażanej przez ostatecznych nabywców towaru. Rachunek efektywności handlu obrazuje poprawnie efektywność pracy przedsiębiorstw handlowych tylko w warunkach, gdy: 1) istnieje możliwość swobodnego wyboru czynników wytwórczych i towaru, zatrudnienia oraz bazy materialno-technicznej; 2) występuje konkurencja w handlu; 3) utrzymuje się sytuacja rynku zrównoważonego.

Wprowadzeniem w problematykę metodologiczną statystycznego pomiaru efektów, handlu były referaty *Teoretyczne i metodologiczne problemy kompleksowej*

* Por. S. Wierzchosławski, *Współpraca Akademii Ekonomicznej w Poznaniu z Wyższą Szkołą Handlową w Lipsku*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1981, z. 1, s. 325-329.

analizy efektywności handlu wewnętrznego (prof. W. Klitzsch, WSH Lipsk); *Metoda porównań międzyzakładowych (gałęziowych) jako metoda badania efektywności handlu wewnętrznego* (doc. S. Wierzchośławski, AE Poznań); *Zastosowanie metod matematyczno-statystycznych w identyfikacji ważniejszych czynników określających efektywność gastronomii* (doc. U. Hellmund, WSH Lipsk). W pierwszym z nich został zaprezentowany kompleksowy model oceny efektywności handlu, w którym dla pomiaru procesów ekonomicznych związanych z efektywnością tej gałęzi gospodarki narodowej wykorzystano piramidalny system indeksów statystycznych. Jest to pierwsza koncepcja modelu ekonometrycznego (zweryfikowana na obszernym materiale empirycznym na przykładzie handlu NRD) uwzględniającego prawie wszystkie aspekty ekonomiczne oraz realia mechanizmu funkcjonowania gospodarki socjalistycznej. W drugim z referatów podjęto próbę określenia warunków, w których metoda gałęziowych porównań wykorzystana być może jako metoda mierzenia efektów działalności handlu w skali makroekonomicznej. W trzecim z referatów podjęto natomiast rozważania dotyczące możliwości identyfikacji czynników stymulujących efektywność ekonomiczną gastronomii jako-wyodrębnionej gałęzi handlu wewnętrznego.

W drugim dniu obrad, w którym przewodnictwo objął prof. W. Klitzsch, przedstawiono dwa kompleksy referatów. Pierwszy z nich został poświęcony metodologicznym aspektom rachunku efektywności w skali mikroekonomicznej w ogóle, a rachunku kosztów z uwzględnieniem modelowania kosztów przedsiębiorstwa handlowego przy wykorzystaniu współczesnych metod matematyczno-statystycznych w szczególności. Zakresem swym objęła ona następujący zespół referatów: *Niektóre teoretyczne i metodologiczne problemy operatywnego rachunku kosztów w socjalistycznym przedsiębiorstwie handlowym* (doc. F. Langrock, WSH Lipsk); *Ocena przydatności wybranych metod doboru zmiennych w procesie modelowania kosztów przedsiębiorstwa handlu detalicznego* (dr A. Witkowska, AE Poznań); *Identyfikacja czynników określających rozmiary kosztów i ich strukturę w długich okresach w przedsiębiorstwie handlu detalicznego* (dr H. Poetschke, AE Poznań); *Metoda analizy zmienności kosztów w warunkach występowania wahań okresowych w działalności przedsiębiorstwa handlu detalicznego* (dr M. Witkowski, AE Poznań); *Koszty jako funkcja rozmiarów świadczonych usług w handlu hurtowym w ujęciu agregacji fizycznej i wartościowej* (mgr K. Gorzelańczyk, AE Poznań); *Możliwości wykorzystania rachunku interwałowego w analizie efektywności handlu wewnętrznego* (dr M. Matłoka, AE Poznań). Wszystkie prezentowane w referatach koncepcje metodologiczne oparte zostały na weryfikacji materiału empirycznego, co pozwoliło określić stopień precyzji pomiaru w odniesieniu do każdej z nich, a nade wszystko sformułować warunki ograniczające dla stosowania każdego z narzędzi poznawczych. Druga grupa referatów obejmuje problemy tzw. „infrastruktury naukowej”, która warunkuje prowadzenie studiów nad efektywnością handlu, poszukiwanie właściwej instrumentacji badawczej oraz określenie stymulatorów efektywności społeczno-ekonomicznej tegoż działu gospodarki narodowej w konkretnych warunkach gospodarowania. Grupa ta objęła następujące referaty: *Wykorzystanie nowoczesnej techniki obliczeniowej dla oceny efektów działalności socjalistycznych przedsiębiorstw handlowych* (dr K. Schumann, WSH Lipsk); *Efektywność wybranych technik obserwacji ankietowych w badaniach rynku* (dr J. Garczarczyk, AE Poznań); *Wpływ sterowania procesami gospodarczymi na wzrost efektywności przedsiębiorstwa handlowego* (doc. G. Gołębowski, AE Poznań). Pierwszy z tej grupy referatów dotyczył oceny możliwości wykorzystania nowoczesnych technik obliczeniowych dla celów międzyzakładowych porównań. Zdaniem referenta, porównania te powinny być przeprowadzane na podstawie niewielkiej liczby wskaźników przy przyjęciu punktu widzenia ogólnogospodarczego. Wskaźniki porównań winny tworzyć tzw. „jądro”, na podstawie którego należałoby konstruować pozostałe

systemy wskaźników. Obok periodycznych porównań gałęziowych winny być preferowane porównania okresowe, służące celom doskonalenia operatywnego kierowania przedsiębiorstwem. W drugim z kolei referacie podjęto rozważania nad dostarczeniem przesłanek dla podejmowania racjonalnych decyzji w zakresie usprawnienia funkcjonowania rynku. Podejmowanie tych decyzji wymaga wiarygodnych i aktualnych informacji. Wobec tego, że istniejący system sprawozdawczy nie zawsze zapewnia ich dopływ, stąd zachodzi potrzeba uruchamiania specjalnych badań ankietowych. Jedną z takich metod jest metoda obserwacji panelowej, która może być przeprowadzona za pomocą różnych technik obserwacji. Stąd też podjęto próbę ich oceny, uwzględniając w niej rozmiary potencjalnych błędów obserwacji. W końcowym referacie podjęto rozważania nad określeniem kierunków oddziaływania organów centralnych na przedsiębiorstwo. Ich rezultatem winien być wzrost efektywności działalności przedsiębiorstwa. Z koniecznością wprowadzenia regulatorów ekonomicznych kształtujących gospodarkę przedsiębiorstw handlowych wiąże się potrzeba wyjaśnienia kilku istotnych kwestii: określenia relacji między planowaniem a zarządzaniem, przeanalizowania możliwości oddziaływania regulacyjnego w warunkach nierównowagi rynkowej, określenia zasad i mechnizmów tworzenia cen, określenia regulatorów w dłuższym okresie, poszukiwania możliwości zmian założeń polityki Centrum w stosunku do przedsiębiorstw handlowych. Jedną z najważniejszych trudności przy wprowadzeniu parametrycznego systemu zarządzania jest występujący aktualnie katastrofalny brak równowagi rynkowej. Sytuacja ta winna zmierzać do poszukiwania takich regulatorów ekonomicznych, które skutecznie zapobiegałyby istniejącym tendencjom inflacyjnym.

Dyskusja podczas obrad kolokwium toczyła się w trzech nurtach: 1) próby określenia dotychczasowego dorobku teoretycznego oraz metodologicznego w zakresie problematyki badania efektywności handlu; 2) identyfikacji ekonomicznych i społecznych efektów handlu w skali mikro i makroekonomicznej; 3) statystyczno-matematycznej instrumentacji, związanej z budową modeli ekonometrycznych efektywności i analizy kosztów w ujęciu zakładowym i gałęziowym.

W pierwszym nurcie dyskusji stwierdzono wyraźnie rysujący się niedorozwój badań empirycznych w dziedzinie efektywności handlu w ogóle, a problematyki kosztów handlu w szczególności, w porównaniu z aktualnym stanem badań w tej dziedzinie w przemyśle. W rezultacie brak jest rozpoznania podstawowych prawidłowości statystycznych tych kategorii ekonomicznych w warunkach funkcjonowania mechanizmu gospodarki socjalistycznej przez nauki szczegółowe. W większości nauki te przyjmują założenia hipotetyczne odnośnie do kształtowania się kosztów, opierając się na rozpoznaniach dokonywanych na przykładzie zbiorowości przedsiębiorstw handlowych funkcjonujących w warunkach gospodarki rynkowej państw kapitalistycznych. Z uwagi na odmiennosć uwarunkowań rozpatrywanych procesów ekonomicznych nie można tych rozpoznań transponować do warunków gospodarki socjalistycznej. Zmusza to ośrodki badawcze do podejmowania od podstaw badań dla identyfikacji prawidłowości oraz przygotowania własnych koncepcji postępowania badawczego, które wymagają uwzględnienia licznych obciążeń oraz warunków ograniczających, wiążących się z parametrycznym sposobem zarządzania rynkiem. Z tymi okolicznościami w bezpośrednim związku pozostaje drugi nurt dyskusji. Problem określenia efektywności handlu, zarówno w odniesieniu do skali makro-, jak i mikroekonomicznej, nie został dotąd rozstrzygnięty w spornych kwestiach metodologicznych. Wiąże się to z pomiarem wielkości nakładów i efektów. O ile oszacowanie nakładów jest możliwe w ramach obowiązującego systemu informacji, o tyle nie jest możliwe określenie efektu działalności handlu. Handel nie tworzy bowiem nowych dóbr, lecz uczestniczy w przesuwaniu dóbr już wytworzonych. Stąd realizuje tzw. „usługę handlową”, której nie można w sposób bezpośredni zmierzyć. Jak wykazały to wyniki prezentowanych na ko-

lokwiu badań, usługę tę mierzy się w sposób symptomatyczny. Najczęściej jako miernik stosuje się wartość sprzedaży, który to symptom obciążony jest zmianami struktury asortymentowej i stąd ma niewielką wartość poznawczą. Podejmowane próby przyjmowania jako miernika produktu brutto (zrealizowaną marżę handlową), produktu netto (marżę czystą), które z uwagi na -nieznaną kosztocłonność poszczególnych asortymentów mają również niewielką wartość poznawczą. Innym miernikiem poziomu realizowanych usług może być wielkość nakładów. W tym kontekście poziom kosztów handlu nabiera podwójnego znaczenia. Z jednej strony bowiem wielkość kosztów stanowi dla przedsiębiorstwa handlowego istotny element formuły efektywności ekonomicznej, a z drugiej strony może być podstawą społeczeństwa oceny realizowanego poziomu usług handlowych. Trzeci nurt dyskusji na kolokwium objął szeroką problematykę liczących implikacji metodologicznych wiążących się z modelowaniem efektywności handlu i kosztów jego działalności. Stwierdzono, że materiały źródłowe dotyczące działalności handlu wewnętrznego (zwłaszcza w Polsce) obciążone są w poważnym stopniu zjawiskiem współliniowości i autokorelacji. Zmusza to badaczy do rezygnowania z klasycznych metod analizy wielowymiarowej (korelacji i regresji, analizy czynnikowej) i poszukiwania takich instrumentów analitycznych, które osłabiają wpływ zjawiska współliniowości oraz autokorelacji składnika losowego. Wprowadza to szereg ograniczeń w budowie modeli, zwłaszcza w ujęciu dynamicznym.

Obok zbieżności stanowisk obu kooperujących ze sobą Uczelni w trakcie dyskusji zarysowały się także postawy komitrolerskie w niektórych kwestiach metodologicznych. Odnoszą się one do koncepcji pomiaru badanych procesów ekonomicznych oraz doboru zmiennych do budowy modeli ekonometrycznych.

Obrady pierwszego kolokwium zaprzyjaźnionych uczelni wykazały również odmienną postawę do rozwiązywania tych samych problemów od strony koncepcyjnej. Ośrodek poznański główny wysiłek badawczy skierował na opracowanie podstaw teorii efektywności handlu wewnętrznego (zespół pod kier. prof. Z. Zakrzewskiego), oraz rozwijania studiów metodologicznych nad opracowaniem instrumentacji badawczej, (zespół pod kier. doc. S. Wierzchosławskiego). Prowadzone są; one w", tym zakresie w dwóch kierunkach: poszukiwania najlepszego w -aktualnych warunkach instytucjonalnych substytutu dla opisanego przez handel usługi handlowej w celu statystycznej identyfikacji „efektu” pracy handlu; opracowania metod identyfikujących czynniki warunkujące zmienność kosztów handlu w jego różnych formach organizacyjnych działalności. W pierwszym etapie uwagę skupiono na kosztach globalnych, w etapach dalszych wysiłek badawczy skierowany będzie na koszty jednostkowe. W dalszych fazach badań przewiduje się przejście do studiów nad modelowaniem kosztów i efektywności pracy handlu dla celów diagnostycznych i prognostycznych w ujęciu makro-, jak i mikroekonomicznym. Wszystkie koncepcje badawcze weryfikowane są na podstawie obszernego, materiału empirycznego dotyczącego handlu uspołecznionego w Polsce, a zgromadzonego w jednym tego rodzaju Banku Informacji o Kosztach Handlu Wewnętrznego. Badania lipskiego ośrodka naukowego rozwijają się natomiast w następujących trzech kierunkach: 1) doskonalenia metod kalkulacji, planowania i analizy kosztów z punktu widzenia potrzeb zarządzania i kierowania przedsiębiorstwem handlowym (zespół prof. G. Henniga); 2) rozwijania metod gałęziowej analizy efektywności przedsiębiorstw handlowych i gastronomicznych przy szerokim wykorzystaniu EMC (zespół prof. W. Klitzscha); 3) prowadzenia studiów nad budową ekonometrycznych modeli efektywności handlu wewnętrznego, rozpatrywanych w ujęciu makroekonomicznym (prof. W. Klitzsch). Znamiennej cechą badań tegoż ośrodka jest stosunkowo niski udział studiów teoretycznych, przy jednoczesnym eksponowaniu studiów metodologicznych i wdrażaniu ich rezultatów do praktyki. Wiąże się to z tą okolicznością, iż uczelnia lipska legitymuje

się stosunkowo największą tradycją i osiągnięciami badawczymi wśród państw socjalistycznych w dziedzinie obrotu towarowego w ogóle, a kosztów handlu w szczególności. Intensyfikacji badań w tym kierunku sprzyja model 'gospodarczy tegoż kraju, w którym rachunek ekonomiczny działalności gospodarczej odgrywa istotną rolę w zarządzaniu i kierowaniu przedsiębiorstwami. Ważnym atrybutem prowadzonych badań jest zatem ta okoliczność, iż wysoką rangę przypisuje się wartościom użytkowym proponowanych instrumentów poznawczych. Stąd wiele wypracowanych dotychczas koncepcji metodologicznych przez tę Uczelnię znajduje szeroką akceptację w praktyce gospodarczej naszego zachodniego sąsiada.

W podsumowaniu obrad kolokwium poddano krytycznej ocenie dotychczasowe osiągnięcia i wytyczono dalsze kierunki badań kooperacyjnych, zwracając uwagę na konieczność większego zacieśnienia współpracy metodologicznej przez zespoły badawcze obu partnerskich Uczelni. Uznano celowość wprowadzenia większego podziału pracy oraz szerszego niż dotychczas wykorzystania dorobku naukowego innych światowych ośrodków badań ekonomicznych. Ustalono, że dalsza prezentacja bilateralnych rezultatów badań będzie miała miejsce podczas kolejnego kolokwium w 1984 r. w Lipsku.

Stanisław Wierchosławski

FINANSOWE PODSTAWY ROZWOJU SAMORZĄDNOŚCI ORGANÓW TERENOWYCH. KONFERENCJA ŚRODOWISKOWA

Konferencję na powyższy temat zorganizował w dniach 2 i 3 lutego 1983 r. Instytut Finansów Akademii Ekonomicznej wspólnie z Oddziałem Wojewódzkim Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Poznaniu. Uczestniczyło w niej 70 pracowników naukowo-dydaktycznych i naukowych wyższych uczelni i instytutów badawczych oraz osób zajmujących kierownicze stanowiska w organach terenowych szczebla wojewódzkiego i podstawowego i podporządkowanych im jednostkom. Przedstawione na konferencji referaty dotyczyły trzech grup tematycznych: 1) problemów systemowych funkcjonowania organów terenowych; 2) problemów planowania terenowego; 3) problemów kierowania działalnością organów terenowych.

W ramach pierwszej grupy tematycznej przedstawione zostały trzy referaty: prof. dr. J. Wierzbickiego, *W sprawie modelu organizacyjno-finansowego samorządu terytorialnego w Polsce*; prof. dr. Z. Pirożyńskiego, *Makroekonomiczne uwarunkowania gospodarki terenowej*; mgr. K. Wiewióry, *Budżety terenowe w świetle założeń reformy prawa budżetowego*.

Prof. dr J. Wierzbicki zwrócił szczególną uwagę na podstawy ustrojowe gospodarki terenowej w warunkach, gdy jest ona prowadzona przez rady narodowe będące terenowymi organami władzy państwowej i zarazem organami samorządu terytorialnego. Decentralizacja rad narodowych jako terenowych organów władzy państwowej oznacza ich usamodzielnienie w takim jedynie zakresie, w jakim organy centralne zrezygnują ze swych uprawnień kierowniczych, natomiast samorządność rad narodowych oznacza w pełni niezależne kierowanie przez nie gospodarką terenową. W obu tych przypadkach występuje uwarunkowanie samodzielności rad narodowych przez ich zasoby materialne i finansowe, jakimi mogą one swobodnie rozporządzać. O ile jednak w pierwszym przypadku

swoboda ta opiera się na zasobach stanowiących własność państwową, którymi rady narodowe mogą rozporządzać w zakresie przyznanych im uprawnień ze szczebla centralnego, z mocy odpowiedniej regulacji prawnej, to w drugim przypadku swoboda rozporządzania zasobami materialnymi i finansowymi powinna się opierać na samorządnej (komunalnej) własności tych zasobów.

Prawna regulacja uprawnień rad narodowych nie stała się dotąd skuteczną podstawą ich usamodzielnienia, toteż nadzieję na usamodzielnienie w przeprowadzanej obecnie reformie wiąże się dość powszechnie z przywróceniem im charakteru wyłącznie samorządowego, ograniczając zresztą ten postulat jedynie do miast i gmin. Nie wchodząc w kontrowersje z tym związane, referent zwrócił uwagę na to, że rozwiązanie tego nie przewiduje się w projekcie ustawy o radach narodowych i samorządzie terytorialnym, i to nawet w odniesieniu do tzw. samorządu mieszkańców miast i wsi, zajmując się następnie możliwościami zapewnienia samodzielności radom narodowym, jako terenowym organom władzy państwowej, przez wykorzystanie w ich działalności tradycyjnych instytucji samorządu terytorialnego, które powinny — po ich przystosowaniu do ustrojowych warunków funkcjonowania rad narodowych — przeciwdziałać wykorzystywaniu regulacji prawnej dla nadmiernego ograniczania samodzielności rad narodowych. Referent rozpatruje w tym aspekcie wyodrębnienie zadań własnych i dochodów własnych rad narodowych, wiążąc to z wyposażeniem rad narodowych w odpowiednie uprawnienia planistyczne. Nie jest to zdaniem Autora możliwe bez przejścia do oddolnego planowania w odpowiednio dostosowanym do tego zakresie, inaczej nie można byłoby bowiem opierać planowania terenowego na samofinansowaniu.

Prof. dr Z. Piroyński przeanalizował w swym referacie uwarunkowania samodzielności rad narodowych przez zasięg ich działania z jednej strony oraz zakres ograniczeń wynikających z centralnego kierowania gospodarką narodową, uwzględniającego wytyczone przez naczelné władze państwowe założenia dotyczące rozwoju społeczno-gospodarczego i odpowiadające im proporcje ekonomiczne, z drugiej strony. Rozpatrując zasięg gospodarki terenowej, referent rozróżnił model socjalny i model produkcyjno-socjalny gospodarki terenowej, zwracając uwagę na to, że im szerszy jest zasięg gospodarki terenowej, tym silniejsza staje się potrzeba centralnego kierowania tą gospodarką. Makroekonomiczne uwarunkowanie rad narodowych, jako organów samodzielnie kierujących gospodarką terenową, referent oparł na sporządzanych centralnie bilansach rzeczowych, określających zapotrzebowanie materiałowe i inwestycyjne w gospodarce terenowej, oraz bilansach finansowych, określających wyposażenie rad narodowych w dochody własne i dotacyjne, które mogą być wykorzystane dla ukierunkowania nakładów w gospodarce terenowej.

Mgr K. Wiewióra przedstawił w swym referacie główne kierunki zmian w gospodarce finansowej rad narodowych w świetle założeń projektu prawa budżetowego, które mają na celu zapewnienie radom narodowym jak najlepszych warunków dla wykonywania postawionych przed nimi zadań. Szczególne znaczenie przypisuje się w tych założeniach poprawie struktury dochodów własnych rad narodowych, dążąc do rozszerzenia dochodów pochodzących ze źródeł bezpośrednio związanych z gospodarką terenową, co powinno sprzyjać zwiększeniu kompetencji planistycznych rad narodowych. Za sprawę bardziej dyskusyjną uważa skuteczność projektowanego wprowadzenia wskaźników równoważących dochody z wydatkami w pięcioletnich okresach planowych, co powinno umożliwiać samodzielne opracowywanie i uchwalanie przez rady narodowe wszystkich szczebli swych budżetów przed uchwaleniem ustawy budżetowej.

Charakterystyczną cechą konferencji było rozszerzenie jej tematyki na kompleksowe planowanie terenowe, pozwalające na uwypuklenie związków między

jego stroną rzeczową i finansową. W tej grupie tematycznej przedstawione zostały dwa referaty: prof. dr. hab. B. Gruchmana, *Planowanie gospodarcze w warunkach samorządności terytorialnej* oraz doc. dr hab. L. Wojtasiewicz, *Kompleksowe planowanie rzeczowo-finansowe w warunkach samorządności terytorialnej*.

(Prof. dr B. Gruchman zwrócił w swym referacie uwagę na znaczne zwiększenie w ustawie z 1982 r. o planowaniu społeczno-gospodarczym swobody kształtowania planów społeczno-gospodarczych przez władze terenowe. W nowym systemie planowania terenowego przywiązuje się szczególne znaczenie do planowania na szczeblu wojewódzkim. Ma ono być płaszczyzną konfrontacji założeń planowania centralnego z potrzebami terenu, z uwzględnieniem przy tym potrzeb wyrażanych przez organy szczebla podstawowego oraz samodzielnych rozstrzygnięć planistycznych przedsiębiorstw terenowych. Nie załatwiło to jeszcze sprawy samodzielności planowania na szczeblu podstawowym. Oczekuje się rozwiązania tego problemu w przygotowywanej ustawie o radach narodowych i samorządzie terytorialnym. W każdym jednak razie planowanie społeczno-gospodarcze rad narodowych pozostanie integralną częścią ogólnego systemu planowania i będzie musiało zachować w stosunkowo szerokim zakresie charakter nieparametryczny.

Doc. dr L. Wojtasiewicz przedstawiła nasuwające się Jej uwagi do nowej ustawy o planowaniu społeczno-gospodarczym w płaszczyźnie powiązań planów rzeczowych z finansowymi, z czym wiąże ona możliwość wypełniania przez rady narodowe aktywnej roli w kierowaniu gospodarką. Kompleksowy charakter planów terenowych powinien się wiązać ze zintegrowaniem rzeczowej i finansowej strony tych planów, przy zastosowaniu właściwego układu planistycznych i finansowych powiązań między wyższym i niższym szczeblem władz terenowych. Odgrywana aktualnie rola organów szczebla wojewódzkiego w równoważeniu planów rzeczowych i finansowych szczebla podstawowego doprowadza do swoistej „centralizacji” na szczeblu wojewódzkim gospodarki terenowej i powoduje osłabienie aktywności organów szczebla podstawowego. Krytyczną ocenę dotychczasowego stanu rzeczy w tym zakresie wiąże referentka z niezmiennością od dłuższego już czasu metod planowania terytorialnego z jednej strony oraz niewystarczalnością uprawnień planistycznych rad narodowych z drugiej strony.

W ramach trzeciej grupy tematycznej przedstawiono trzy referaty: prof. dr. Z. Dziembowskiego, *Miejsce przedsiębiorstw terenowych w modelu organizacyjno-finansowym samorządu terytorialnego*; dr. J. Sobiecha, *Ogólnokrajowy system kierowania usługami społecznymi a samorządność terytorialna*; dr E. Denek, *Kierowanie działalnością socjalno-kulturalną w małych miastach i gminach*.

Prof. dr Z. Dziembowski zwrócił w swym referacie uwagę na odmienność charakteru dwu kategorii przedsiębiorstw terenowych: prowadzonych na zasadach ogólnych oraz użyteczności publicznej i na potrzebę zastosowania takich rozwiązań w systemie ekonomiczno-finansowym rad narodowych, które pozwoliłyby na godzenie samodzielności tych przedsiębiorstw z samorządnością organów terenowych. Zdaniem referenta samorządność tych organów nie staje na przeszkodzie usamodzielnieniu przedsiębiorstw terenowych, przynajmniej w odniesieniu do przedsiębiorstw prowadzonych na zasadach ogólnych, jeśli oprze się więź między nimi na systemie podatkowym, przy czym warunkiem samodzielności tych przedsiębiorstw powinno być przełamanie ich pozycji monopolistycznej, co może się okazać w praktyce dosyć trudne.

Dr J. Sobiech ograniczył się do jednego tylko działu usług socjalno-kulturalnych, tj. opieki zdrowotnej, obejmowanej z jednej strony, ze względu na infrastrukturalny charakter usług świadczonych w tym zakresie, ogólnokrajowym systemem kierowania, a z drugiej, ze względu na charakter zaspokajanych potrzeb, systemem kierowania gospodarką terenową. Trudność uczynienia z opieki zdro-

wotnej działalności własnej samorządnych organów terenowych wynika zarówno z głęboko zakorzenionych rozwiązań centralistycznych, związanych z kierowniczą rolą resortu, jak i z nastawienia środowiska lekarskiego, które nie ma najlepszych doświadczeń z administracją terenową. Zdaniem referenta możliwe jest zwiększenie rzeczywistej rangi organów terenowych w kierowaniu opieką zdrowotną i opieraniu jej finansowania na budżetach terenowych, z zachowaniem jednak pewnej roli organów centralnych w tym zakresie. Najbardziej dyskusyjny jest postulat usamodzielnienia poszczególnych zakładów opieki zdrowotnej. Zdaniem referenta należałoby inaczej traktować kierowanie opieką zdrowotną w dużych miastach i inaczej w miastach mniejszych i gminach.

Dr E. Denek zajęła się bliżej systemami kierowania działalnością socjalno-kulturalną w małych miastach i gminach. Nie można rozpatrywać tej działalności jako zintegrowanej całości. Niektóre jej dziedziny powinny być obejmowane ogólnokrajowymi systemami kierowania, a inne systemami rad narodowych, w większości — ze względu na Charakter zaspokajanych potrzeb — szczebla wojewódzkiego. Referentka wskazuje na możliwość szerszego obejmowania działalności socjalno-kulturalnej systemem rad narodowych szczebla podstawowego, gdyby różnić w niej sferę „działalności merytorycznej”, która wymaga często kierowania ze szczebla wyższego, i sferę działalności gospodarczej, która może być w szerokim zakresie sprowadzana do szczebla podstawowego. Sprzyjałoby temu wprowadzenie odrębnej własności samorządowej (miejskiej i gminnej) oraz przejście do oddolnego planowania tej działalności. Nawet w tych warunkach nie uniknie się centralnych wytycznych, niedopuszczalne byłoby jednak korygowanie przez organy centralne podjętych przez rady narodowe decyzji. Istotną, zdaniem referentki, przeszkodą w urzeczywistnieniu samorządności organów miast i gmin jest jednolitość zadań, jakie się im wyznacza do realizacji, bez względu na stan zagospodarowania i związany z tym poziom dochodów, którymi dysponują.

W dyskusji, w której zabrało głos 19 osób, poruszone zostały nie tylko problemy samorządności terytorialnej, lecz rozpatrywano w niej także projekt ustawy o radach narodowych i samorządzie terytorialnym oraz wysunięto postulat dotyczący prawa budżetowego, którego reforma jest zapowiedziana.

Mimo że *nie* wynikało to z tez wygłoszonych referatów, poświęcono w niej dużo uwagi problemowi podstaw ustrojowych systemu rad narodowych. Łączenie przez nie funkcji terenowych organów władzy państwowej i organów samorządu terytorialnego zostało przez wielu dyskutantów uznane za niemożliwe do przyjęcia ze względu na faktyczne przez to pozbawienie rad narodowych uprawnień decyzyjnych, a w każdym razie za czynnik poważnie ograniczający samorządność rad narodowych. Zwrócono przy tym uwagę na potrzebę pojęciowego rozróżnienia samodzielności związanej z samorządnością rad narodowych od decentralizacji organów terenowych. W pierwszym przypadku pole samodzielnego działania rad narodowych ograniczone jest przez wskazanie tego, o czym im stanowić nie wolno, natomiast pole zdecentralizowanej działalności organów terenowych obejmuje sprawy, którymi się mogą z upoważnienia organów centralnych zajmować. Od tego zależy w praktyce znaczenie, jakie można przywiązywać do sposobu wyposażenia władzy terenowej w odpowiednie zasoby materialne i finansowe.

Dosyć, wszechstronnie w dyskusji rozpatrywano, jakie są przeszkody na drodze do samorządności organów podstawowych, zwracając uwagę, że względy doktrynalne nie stają temu na przeszkodzie, jak to się niekiedy przyjmuje. Podstawową przeszkodą jest dążenie w polityce gospodarczej do równomiernego rozwoju regionów oraz miast i gmin, czyli do wyrównywania warunków gospodarowania w rozmaitych regionach wojewódzkich oraz mikroregionach miejskich i gminnych, co wymaga scentralizowanego regulowania działalności rad narodowych, połączonego z regulowaniem ich zaopatrzenia w środki finansowe. Podnoszono, że usamodzieln-

.nienie rad narodowych sprzyjałoby co prawda- przyspieszeniu rozwoju regionów lepiej zagospodarowanych, wymagałoby to jednak zarazem większej gospodarności organów terenowych. Nie mniejszą, w praktyce przeszkodę stanowi obdarzenie wojewodów funkcją „pełnomocnika rządu”, co doprowadza do dominacji terenowych organów administracji nad terenowymi organami przedstawicielskimi.

Znaczne w praktyce usamodzielnienie organów administracji terenowej można uznać za znamiennej cechę funkcjonującego aktualnie systemu. Wyraża się to w uprawnieniu tych organów do zmiany planów i budżetów terenowych w trakcie okresu planowego, z czym wiąże się szereg nieprawidłowości w planowaniu budżetowym (zaniżanie dochodów służące tworzeniu ukrytych rezerw, a także wyolbrzymianie roli funduszy celowych i nadwyżek budżetowych). Doprowadza to często do samowoli organów administracji terenowej, w której przeciwnicy samorządności organów terenowych dopatrują się chętnie przejawu ich samodzielności, wykorzystując to jako argument przeciwko postulowanym ze względu na potrzebę umocnienia .tej samodzielności zmianom systemowym.

Wyrażono pogląd, że przewidywane w ustawie o radach narodowych i samorządzie terytorialnym usamodzielnienie rad narodowych ma cechy usamodzielnienia jedynie pozornego. Wynika to najwyraźniej z określenia jako zadań własnych rad narodowych całości zadań dotychczas przez nie realizowanych. Należałoby dążyć raczej do wyodrębnienia zadań: 1) odpowiadających samodzielnie przez rady narodowe określanym potrzebom, które będą mogły być ;aspokajane w zależności od dochodów uzyskiwanych przez rady narodowe, 2) odpowiadających potrzebom określanym przez organy centralne, które zapewniają ich pokrycie finansowe poprzez dotacje celowe i środki wyrównawcze. Takie rozgraniczenie pozwalałoby na zróżnicowanie funkcji dochodów budżetowych jako funkcji finansowej i interwencyjnej w pierwszej sferze oraz funkcji wyłącznie finansowej w drugiej.

Ograniczenie samodzielności rad narodowych wiązano również z zasadami planowania budżetowego, a zwłaszcza z praktyką międzyszczeblowego uzgadniania dochodów i wydatków budżetów terenowych oraz tzw. sterowania przez koordynujące resorty procesem planowania budżetowego organów terenowych. Pewne nadzieje na zwiększenie roli organów terenowych w planowaniu budżetowym wiązane są od dawna z odstąpieniem od zbiorczego charakteru budżetu państwa. Przewidywane w założeniach reformy prawa budżetowego zmiany w powyższym zakresie uznano za niewystarczające.

Uznano, że znaczenie przywiązywane w nowych aktach prawnych do dochodów ponadplanowych, do nadwyżek budżetowych i do funduszy celowych organów terenowych zdają się świadczyć co najmniej o braku przekonania o skuteczności przewidywanego usamodzielnienia rad narodowych. Rzeczywiste znaczenie miałoby jedynie usamodzielnienie oparte na dochodach własnych rad narodowych. Usamodzielnienie opierane na dochodach ponadplanowych i nadwyżkach budżetowych może mieć jedynie marginalne znaczenie. Nie wydaje się również możliwe szersze w tym celu wykorzystywanie funduszy celowych organów terenowych.

Dużo czasu poświęcono w dyskusji potrzebie wyraźnego rozgraniczenia dochodów własnych i wyrównawczych, wiążąc to z potrzebą opierania pierwszych na oddzielnych aktach prawnych, dotyczących tych dochodów, podczas gdy drugie mogą być opierane na przepisach dotyczących planowania budżetowego. Wyrażono przy tym sceptycyzm w odniesieniu do możliwości wykorzystywania przez rady narodowe kredytu bankowego, który mógłby odgrywać pozytywną rolę jedynie w odniesieniu do .zadań finansowanych wyłącznie z dochodów własnych.

Za szczególnie szkodliwe uznano dalsze utrzymywanie obustronnych udziałów budżetu szczebla podstawowego i szczebla wojewódzkiego w dochodach własnych rad narodowych. W tym przypadku tworzy się de facto wspólne dochody własne obydwu tych szczebli rad narodowych, których podział między budżety szczebla, wo-

jewódzkiego i szczebla podstawowego przeprowadza organ wojewódzki. Jeśli nie staje to nawet na przeszkodzie usamodzielnieniu organów terenowych szczebla wojewódzkiego, uniemożliwia w praktyce usamodzielnienie organów terenowych szczebla podstawowego.

Z wielu innych poruszonych w dyskusji problemów zasługuje na uwagę propozycja powołania banków komunalnych dla potrzeb udzielania długofalowego kredytu komunalnego, a także możliwość emitowania przez samorządy terytorialne specjalnego rodzaju obligacji. Propozycje te nie znalazły w dyskusji pozytywnego oddźwięku.

Halina Wilk

STAN BADAŃ NAD DZIEJAMI SOCJOLOGII POLSKIEJ

W ostatnim czasie daje się zauważyć wzrost zainteresowań historią socjologii polskiej. Dotychczas problematyka ta stosunkowo rzadko była przedmiotem publikacji czy rozmaitych konferencji naukowych. Wypełnieniu tej luki, próbie zebrania informacji o badaniach nad dziejami polskiej socjologii prowadzonych w różnych ośrodkach oraz próbie integracji tych działań miała służyć referowana poniżej konferencja, zorganizowana w dniach od 23 do 25 września 1982 r. w (Mogilarnach koło Krakowa. Jej organizatorem był Zakład Historii Myśli Społecznej Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, kierowany przez prof. dr. hab. J. Szackiego. Program konferencji był bardzo bogaty: planowano wygłoszenie dziesięciu referatów, w końcu jednak przedstawiono ich znacznie więcej.

Konferencja rozpoczęła się wystąpieniami przedstawicieli trzech ośrodków socjologicznych: warszawskiego, krakowskiego i poznańskiego, którzy przedstawili badania prowadzone nad dziejami socjologii polskiej w tych ośrodkach. J. Szacki (Warszawa) zakomunikował, że rozpoczęto opracowywać bibliografię dotyczącą historii polskiej socjologii. Jest ona przygotowywana w kilku płaszczyznach: rozwój osobowy socjologii, rozwój metod badawczych, rozwój problemów badawczych, rozwój instytucji socjologicznych i miejsce socjologii w kulturze i nauce polskiej. Poza tym przygotowywana jest antologia tekstów dotycząca stu lat socjologii w Polsce. Wreszcie podjęto badania nad trzema problemami: historią instytucjonalizacji socjologii w Polsce, rozwojem teorii socjologicznych w Polsce i rozwojem socjologicznych badań empirycznych. Z kolei głos zabrali przedstawiciele krakowskiego środowiska socjologicznego, W. Kwaśniewicz i K. Sowa, którzy wskazali na dwa przedsięwzięcia z zakresu badań nad historią polskiej socjologii. Pierwsze z nich to szeroko prowadzone badania nad spuścizną naukową Bronisława Malinowskiego, natomiast drugie to przygotowanie zbiorowej pracy poświęconej zapoznanym postaciom socjologii polskiej (praca ta znajduje się obecnie w druku). Będzie się ona składać z trzech części — pierwsza poświęcona jest przedstawicielom nurtu pozytywistycznego w socjologii (J. Supiński, Z. Heryng, L. Winiarski, E. Majewski i B. Wróblewski); druga część ma się odnosić do przełomu antypozytywistycznego i problemów związanych z takimi kategoriami, jak kultura, naród i państwo (teorie F. Konecznego, J. K. Kochanowskiego, F. Młynarskiego, W. Grabskiego i J. Chałasińskiego); wreszcie część trzecia omawianej pracy ma być poświęcona ustaleniom polskiej socjologii szczegółowej (konceptje ks. A. Wóycickiego, Z. Dąszyńskiej-Golińskiej, S. Rychlińskiego, W. Okińskiego, Z. Mysłakowskiego i ks. F. Mirka). Trzecim zaprezentowanym na konferencji ośrodkiem był ośrodek socjologiczny w Poznaniu. Badania prowadzone tu nad dziejami socjologii polskiej przedstawił J. Leoński. Wyróżnił on następujące nurty zainteresowań: badania

związane z osobą Floriana Znanieckiego i jego szkoły, opracowania związane z obchodzonymi w 1981 r. uroczystościami 60-lecia socjologii poznańskiej, prace monograficzne poświęcone poszczególnym polskim socjologom (S. Rychlińskiemu, J. Chałasińskiemu, L. Petrażyckiemu, J. S. Bystroniowi, Cz. Znamierowskiemu, B. Limanowskiemu, E. Abramowskiemu i W. Grabskiemu) i wybranym zagadnieniom socjologicznym (polska socjologia wsi, polska socjologia miasta, zagadnienie migracji itp.) oraz badania nad metodą autobiograficzną, jej historią i rozwojem.

W dalszej części konferencji wygłoszonych zostało kilkanaście referatów poświęconych bądź różnym zagadnieniom, bądź też różnym socjologom. W pierwszej grupie znalazły się następujące referaty: H. Hołdy-Rózewicz o narodzinach socjologii polskiej, N. Krasko o procesie instytucjonalizacji socjologii w Polsce, J. Szackiego o problemie narodu w socjologii polskiej, J. Goćkowskiego o autorytecie socjologa w oczach socjologów na przykładzie S. Ossowskiego i J. Chałasińskiego i referat W. Kwaśniewicza o historycznym spojrzeniu na praktyczne zastosowania socjologii polskiej. W grupie drugiej — referatów poświęconych wybranym przedstawicielom socjologii polskiej — wygłoszono następujące referaty: J. Pragiowski o socjologii Józefa Supińskiego, Z. Bezwiński o polskich mechanicytach (Zygmuncie Heryngu i Leonie Winiarskim), Fr. Adamski o badaniach socjologicznych ks. Aleksandra Wóycickiego, Z. Pucek o teorii pluralizmu cywilizacyjnego w koncepcji Feliksa Konecznego, J. Mikułowski-Pomorski o teorii socjologicznej Jana Karola Kochanowskiego, J. Tobera o ideologicznych aspektach socjologii wsi Józefa Chałasińskiego, dwa referaty poświęcone socjologii Floriana Znanieckiego — referat E. Hałas i S. Burakowskiego oraz trzy referaty poświęcone teorii Bronisława Malinowskiego — wygłoszili je A. Paluch, A. Flis i J. Mucha.

Przedstawione referaty wzbudzały liczne dyskusje i polemiki zwłaszcza w przypadku narodzin socjologii polskiej, zagadnień związanych z kwestią narodu, z problematyką instytucjonalizacji socjologii czy autorytetem socjologa w oczach socjologów oraz z praktycznymi zastosowaniami socjologii polskiej. Na zakończenie konferencji J. Szacki dokonał podsumowania przedstawionych referatów oraz wniosków zgłaszanych w dyskusji. Oto najważniejsze tezy tego podsumowania: 1) w polskiej refleksji nad dziejami socjologii występują dwie tendencje — historyczna (analizująca) i uobecniająca (aktualizująca), 2) obraz przeszłości polskiej socjologii jest niepełny, pozostało jeszcze dużo do zrobienia, 3) uprawianie historii socjologii polskiej powinno być nie tylko opisem, ale też interpretacją, 4) ważnym zagadnieniem jest problem recepcji światowej myśli socjologicznej w polskiej socjologii, 5) należy badać uwarunkowania społeczne polskiej socjologii i praktyczne tego konsekwencje, 6) trzeba zwrócić uwagę na konsekwencje wynikające z uprawiania historii polskiej socjologii dla socjologii współczesnej.

Jacek Leoński

SOCJOLOGIA WSI W POLSCE — STAN BADAŃ, A PROGRAM NAUCZANIA W SZKOLE WYŻSZEJ

125 i 26 marca 1983 r. w Sielinku k/Opalenicy odbyło się ogólnopolskie spotkanie naukowe socjologów wsi reprezentujących ośrodki akademickie i inne placówki naukowe. Zostało ono zorganizowane przez Zakład Socjologii i Filozofii Instytutu Nauk Społecznych Akademii Rolniczej w Poznaniu we współpracy z Instytutem

Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Wojewódzkim Komitetem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Poznaniu, Stowarzyszeniem Inżynierów i Techników Rolnictwa — Oddział Wojewódzki w Poznaniu oraz Wojewódzkim Ośrodkiem Postępu Rolniczego w Sielinku.

Celem konferencji było dokonanie oceny stanu badań i teorii socjologii wsi w Polsce i — na tej podstawie — wskazanie treści, które winny znaleźć się w programie socjologii wsi w szkole wyższej, zwłaszcza rolniczej.

Opracowane przez autorów z całego kraju referaty specjalistyczne i komunikaty — w liczbie 29 — złożyły się na tom „Materiałów na konferencję”. Tom recenzował prof. A. Kwilecki z Instytutu Socjologii UAM, a redaktorem naukowym tomu był doc. A. Wesołowski z Zakładu Socjologii AE w Poznaniu. Osobno opublikowane zostały tzw. referaty wiodące dwunastu czołowych przedstawicieli socjologii wsi w Polsce. Na ich autorach spoczywał też — w myśl założeń konferencji — główny ciężar rozpoznania stanu badań tej dyscypliny: prof. D. Gałąj (IRWiR PAN — Warszawa) — *Rozwój środowiska wiejskiego i rolniczego a działanie społeczne*; prof. Z. T. Wierzbicki (IFiS PAN — Warszawa) — *Socjologia wsi w Polsce przed 1939 i po 1945 roku*; doc. W. Winławski (UMK — Toruń) — *Warunki kształtowania się socjologicznej myśli o wsi i rolnictwie krajów środkowej Europy Wschodniej*; doc. W. Ochmański (AR — Poznań) — *Przedmiot badań socjologii rolnictwa. Studium metodologiczne*; prof. W. Piotrowski (UŁ — Łódź) — *Instytucjonalno-organizacyjne i społeczno-przestrzenne struktury na wsi polskiej*; prof. J. Turowski (KUŁ — Lublin) — *Koncepcje i problematyka socjologii wsi*; prof. W. Kwaśniewicz (UJ — Kraków) — *O stylach uprawiania socjologii wsi w Polsce*; prof. W. Adamski (IFiS PAN — Warszawa) — *Chłopi a przemiany struktury społecznej wsi i rolnictwa w Polsce*; prof. W. Jacher (US — Katowice) — *Teoretyczne propozycje do badań w zakresie socjologii wsi w Polsce*; prof. E. Ciupak (UW — Warszawa) — *Kultura symboliczna wsi polskiej w procesie przemian*; prof. B. Tryfan (IRWiR PAN — Warszawa) — *Rodzina wiejska w świetle międzynarodowych badań porównawczych*; prof. N. Wolański (Zakład Ekologii PAN — Warszawa) — *Biologia ludności wiejskiej na tle warunków społecznych i ekonomicznych*.

Pierwszego dnia obradom przewodniczył prof. W. Piotrowski. Konferencję otworzył JM Rektor Akademii Rolniczej w Poznaniu prof. Włodzimierz Fiszer. W imieniu głównych organizatorów powitał gości i uczestników konferencji dyrektor Instytutu Nauk Społecznych AR prof. K. Ratajczak. Zebrani wysłuchali następnie wystąpień Prezesa WK ZSL w Poznaniu — T. Zająca oraz dyrektora Wojewódzkiego Ośrodka Postępu Rolniczego w Sielinku — A. Mikołajczaka.

W referacie inauguracyjnym prof. D. Gałąj podjął problematykę wpływu warsztatu pracy rolnika na pozaekonomiczne warunki jego życia. Dyskusja nad referatem dotyczyła: kwestii podstawy źródłowej zawartych w nim tez (prof. M. Jerzak — GODKiUPwR, Poznań); trafności krytycznej oceny polityki rolnej państwa w dziesięciolecie (powojennym) (dr 'A. Biliński — AR Poznań) oraz rozumienia chłopstwa w Polsce jako klasy „w sobie” (A. Mikołajczak).

Prof. Z. T. Wierzbicki przedstawił w swoim referacie historyczny rozwój socjologii wsi, argumentując, iż w rozwoju tym wyraźnie występują dwa odmienne co do problematyki i stosowanych metod okresy (do 1939 i po 1945 r.). Dyskusja nad wypowiedzią referenta skoncentrowała się na: zjawisku dekoloktywizacji w Chinach (prof. F. W. Młeczko — SGGW-AR Warszawa); ekonomicznych warunkach przyspieszających rozwój kolektywizacji (mgr M. Jaruzelska — UAM Poznań); problemie występowania współcześnie- kwestii chłopskiej (L. Szafrąński — Lublin) i na ocenie stanu metodologicznego socjologii wsi (R. Szykura — student UAM).

Kolejny referent doc. W. Ochmański stwierdził, iż obecnie zasadnie mówić można o socjologii wsi i rolnictwa, co oznacza poszerzenie dotychczasowej pro-

blematyki badawczej socjologii wsi o społeczne uwarunkowania i aspekty produkcji rolnej (m. in. stosunki własności, politykę rolną państwa).

Referat prof. W. Piotrowskiego dotyczył możliwości reintegracji społeczności wiejskiej w warunkach rozpadu tradycyjnych norm żyda wiejskiego dokonujących się pod wpływem industrializacji i urbanizacji. W związku z dokonaną przez referenta niezbyt wysoką oceną możliwości reintegracyjnych gromad pytający podjęli: problem socjologicznej oceny likwidacji powiatów i użyteczności ich funkcji (A. Mikołajczak) oraz funkcjonalnych możliwości gminy w integracji aktywności zbiorowej jej mieszkańców, szanse na jej samorządne działanie (D. Gałaj).

Przygotowany przez prof. J. Turowskiego referat nawiązywał do dyskusji na temat statusu socjologii wsi. Krytyczna prezentacja współczesnej konwencjonalnej — wg określenie referenta — socjologii wsi poprzedziła zaproponowaną przez Autora referatu koncepcję integracji. Wyraża ona myśl, iż podstawowym procesem, który zachodzi w społeczeństwie jest integracja „wiejskiego systemu życia” ze społeczeństwem globalnym.

Prof. W. Kwaśniewicz wysunął tezę, że jednym z warunków wyboru programu nauczania jest wykorzystanie stylu uprawiania nauki (retrospektywnego lub prospektywnego). Dyskusja dotyczyła: miejsca socjologii wsi w uczelniach wyższych (doc. Cz. Janicki — AR Poznań, Z. T. Wierzbicki, W. Piotrowski); zależności socjologii od polityki i obciążenia socjologów funkcjami społecznymi (W. Kwaśniewicz, W. Jacher, A. Biliński); przyczyn niechęci do socjologii (W. Kwaśniewicz, L. Szafrąński); konieczności zintegrowania nauk społecznych ze specyfiką uczelni (M. Jerzak) oraz stylu uprawiania socjologii wsi przez referenta (W. Adamski, W. Piotrowski).

Referat prof. W. Adamskiego podejmował kwestię sytuacji chłopów w warunkach zmian strukturalnych w rolnictwie i stosunkach społecznych na wsi polskiej. Podczas dyskusji nad referatem pytania kierowali szczególnie reprezentanci nauk rolniczych i praktyki (Cz. Janicki, dr A. Potok — AR Poznań, A. Mikołajczak) podnosząc m. in. problem efektywności sposobów upowszechniania wiedzy z zakresu wsi i rolnictwa; kwestię efektywności sektorów w opiniach chłopów.

Prof. W. Jacher wysunął potrzebę takiej teorii w socjologii wsi, która umożliwiłaby analizę faktów i ich uporządkowanie w określonej perspektywie teoretycznej. Przyjmując, że spełniająca ten warunek teoria jest niemożliwa bez teorii społeczeństwa jako całości, referent przedstawił własną propozycję takiej teorii w postaci koncepcji czterech typów integracji (kulturowej, normatywnej, funkcjonalnej i komunikatywnej).

Prof. E. Ciupak przedstawił referat, który dotyczył problemu miejsca kultury symbolicznej we współczesnym życiu mieszkańców wsi polskiej. W dyskusji podniesiono: problem różnych źródeł religijności mieszkańców wsi (W. Winławski, L. Szafrąński, D. Gałaj); problem przyczyn awersji do symboliki kultury, występującej wśród mieszkańców wsi (dr A. Borowicz — Zakład Psychologii PAN Poznań).

Prof. B. Tryfan przedstawiła zależność pomiędzy rolą zawodową kobiet a ich rolą rodzinną — w świetle badań międzynarodowych — na przykładzie pozycji społecznej kobiet wiejskich w Polsce. W dyskusji poruszono perspektywy badawcze nad rodziną wiejską oraz rozpoznanie socjologiczne zjawisk patologii rodziny wiejskiej (dr L. Kocik — UJ Kraków, S. Szykura).

W referacie prof. N. Wolańskiego przedstawiono najważniejsze wyniki prowadzonych w latach 1958 -1982 badań nad biologicznym rozwojem dziecka wiejskiego oraz wpływem warunków bytowych na stan biologiczny populacji wiejskich w Polsce i za granicą.

Drugi dzień obrad poświęcony był programowi nauczania socjologii wsi w szkole wyższej. Wprowadzenia do dyskusji dokonał prof. F. W. Mleczko, który

także prowadził obrady w tym dniu. Mówca zreferował trzy zagadnienia: miejsce socjologii wsi w akademii rolniczej na przykładzie SGGW-AR; socjologowie wsi a stosunki wzajemne pomiędzy przedstawicielami różnych nauk; wiedza o klasie chłopskiej w Polsce i innych krajach a potrzeby programu nauczania. Według Autora' wprowadzenia podstawowy problem dydaktyczny wyraża się w pytaniu: co przekazywać studentom — uporządkowaną wiedzę z zakresu socjologii wsi czy też socjologiczną interpretację dokonujących się procesów. Zdaniem mówcy na studiach uniwersyteckich uczyć należy dyscypliny naukowej, a na studiach akademickich głównie socjologicznej interpretacji zjawisk.

[W dyskusji, która nastąpiła po tym wystąpieniu głos zabrało dwunastu dyskutantów. W tym czasie przeprowadzono również ankietę na temat dotychczas realizowanych programów nauczania socjologii wsi (ankieta znajduje się w trakcie opracowywania nadesłanych odpowiedzi).

W swoim wystąpieniu prof. D. Gałąj zajął się stosunkiem wiedzy z zakresu socjologii Wsi i rolnictwa do wiedzy z zakresu socjologii ogólnej w świetle programu nauczania. Według prof. Z. T. Wierzbickiego w programie nauczania socjologii wsi nie może brakować ani wiedzy z zakresu aktywizacji społeczności lokalnej, ani jasnej wizji rozwoju polskiego rolnictwa. Dr A. Borowicz, nawiązując do fragmentu wprowadzenia prof. Mleczo, podkreślił, iż socjologię wsi uprawiać można po akademicku — „na zimno” lub w formie bieżącego komentarza do aktualnej problematyki i paradoksów życia społecznego — „na gorąco”. Natomiast prof. A. Dubas (AR Poznań) podniósł problem spraw kadrowych i organizacyjnych, koniecznych dla funkcjonowania -socjologii wsi w charakterze przedmiotu nauczania.

Wystąpienia części dyskutantów dotyczyły przede wszystkim kwestii dydaktycznych. W. Winławski, mówiąc o konieczności powiązania socjologii wsi z socjologią ogólną, stwierdził, że efekt realizacji programu uzależniony jest od stopnia rozbudzenia zainteresowań studentów sprawami społecznymi. L. Szafrąński wskazał na całkowity brak podręczników i skryptów z socjologii wsi. Potwierdził to w swej wypowiedzi doc. A. Wesołowski, określając przy tym swój skrypt jako przewodnik po problemach socjologii wsi. Podkreślono również dwojaką rolę socjologii wsi w szkole wyższej: poznawczą i usługową wobec ekonomiki i organizacji rolnictwa czy doradztwa rolniczego (dr B. Perepeczko — SGGW-AR). Doc. W. Ochmański określił styl dydaktyki jako związany z osobowością wykładowcy (nie tylko charakterem przekazywanej wiedzy) i stąd program winien zawierać duży margines swobody wyboru problemów przez prowadzącego przedmiot.

Kilku dyskutantów skoncentrowało swoje wypowiedzi na określeniu miejsca, jakie w programie nauczania winna zajmować socjologiczna problematyka gospodarstw uspołecznionych (dr Z. Zychowicz — AR Szczecin; A. Borowicz, Z. T. Wierzbicki, A. Mikołajczak, B. Perepeczko). Wskazywano szczególnie na: socjologiczną problematykę funkcji kierownika, więzi formalnych i funkcjonalnych w PGR, problemy patologii społecznej (Z. Zychowicz); zjawisko zbyt długiego oczekiwania na zajęcie w drodze awansu samodzielnych stanowisk, fluktuację (A. Borowicz); stosunki kadry kierowniczej z władzami politycznymi i państwowymi; konieczność wprowadzenia obiektywnego pomiaru wkładu pracy załóg i przedsiębiorstw, gdyż nadal utrzymują się w roli tego kryterium subiektywne opinie (A. Mikołajczak). Jeden z dyskutantów (mgr S. Paszkowski — AR Poznań) zajął się socjologicznym problemem opuszczania wsi przez ludność na terenie ziem północnych i zachodnich, wskazując na konsekwencje tego zjawiska dla zmian stosunków własnościowych.

Podsumowania obrad dokonał prof. F. W. Mleczo, stwierdzając m. in., iż ich przebieg dobitnie poświadczył znaczenie poznawcze wiedzy z zakresu socjologii wsi i niemożliwość rozpatrywania kwestii programowych tej dyscypliny bez re-

fleksji nad stanem jej badań. Mówca przypomniał również dwie propozycje, które wystąpiły w toku dyskusji. Pierwsza wynika z przeświadczenia o niezbedności organizowania dalszych konferencji o podobnym charakterze; druga wyraża się w konieczności przekazywania wzajemnie informacji o nowych pomocach naukowych oraz utrzymywania wzajemnych kontaktów naukowych, zamykając konferencję, prof. F. W. Mleczek podziękował wszystkim referentom i dyskutantom za interesujące wystąpienia, wszystkim zaś gościom, uczestnikom konferencji i jej organizatorom za wspaniałą atmosferę naukową.

Kilka referatów wiodących oraz niektóre opracowania z tomu „Materiały na konferencję” CE Ciupaka, W. Kwaśniewicza, W. Piotrowskiego, J. Turowskiego, N. Wolańskiego oraz M. Słodowej-Hełpy, W. L. Janika, E. Kośmickiego) ukaże się w Rocznikach Socjologii Wsi (t. XIX), a referat D. Gałaja w najbliższym numerze Wsi i Rolnictwa-

Organizatorzy konferencji przewidują ponadto opracowanie specjalnego zeszytu zawierającego „Materiały z konferencji”. Złożą się nań m. in.: dyskusja nad stanem socjologii wsi, założenia merytoryczne programu nauczania socjologii wsi w świetle ustaleń konferencji, omówienie ankiety przeprowadzanej wśród uczestników konferencji, sformułowana na ich podstawie propozycja programu nauczania socjologii oraz uwagi dotyczące skryptów i podręczników. Materiały te — przygotowywane przez zespół redakcyjny pod kierunkiem prof. F. W. Mleczek — zostaną opublikowane przez Wydawnictwo Uczelniane Akademii Rolniczej w Poznaniu.

Zbigniew Galot, Wojciech L. Janik, Eugeniusz Kośmicki

KOLOKWIUM HABILITACYJNE DOKTOR MARII SŁAWIŃSKIEJ

W dniu 12 VII 1982 r. odbyło się zwyczajne posiedzenie Rady Wydziału Ekonomiki Produkcji i Obrotu Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, któremu przewodniczył dziekan prof. dr hab. Z. Gługiewicz. Przedmiotem posiedzenia było między innymi kolokwium habilitacyjne dr M. Sławińskiej, adiunkta w Instytucie Ekonomiki Handlu Wewnętrznego i Usług AE w Poznaniu.

Maria Sławińska urodziła się 28 XI 1946 r. w Suwałkach. Tam też ukończyła szkołę podstawową i średnią. W latach 1965 - 1969 studiowała na Wydziale Handlowo-Towaroznawczym w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu, gdzie po półrocznym stażu w 1970 r. rozpoczęła studia doktoranckie. Na podstawie rozprawy *czynnik zatrudnienia w działalności handlu wiejskiego Wielkopolski*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Z. Zakrzewskiego, uzyskała w 1973 r. stopień doktora nauk ekonomicznych.

Dorobek naukowy dr M. Sławińskiej obejmuje — poza rozprawą habilitacyjną — 21 publikacji: dwie pozycje zwarte (w tym jedna jako współautor), 14 artykułów, 5 recenzji. Charakterystyczna jest ewolucja zainteresowań dr M. Sławińskiej — przechodzenie od analizy empirycznej zjawisk i procesów ekonomicznych, rozpatrywanych w ujęciu mikro do badań w ujęciu makroekonomicznym. W obrębie Jej zainteresowań można wyróżnić trzy główne nurty badań. Pierwszy z nich dotyczy zatrudnienia w handlu; drugi obejmuje problematykę handlowej obsługi przemysłu; trzeci dotyczy związków między rynkiem dóbr konsumpcyjnych a sferą obrotu środkami produkcji. Tym ostatnim zagadnieniem Kandydatka zajęła się w pracy habilitacyjnej *Powiązania między rynkiem dóbr konsumpcyjnych a ryn-*

Jeżem środków produkcji (wydano ZN AE w Poznaniu 1981, seria II, z. 75). Przewód habilitacyjny dr M. Sławińskiej został wszczęty uchwałą Rady Wydziału Ekonomiki Produkcji i Obrotu AE w Poznaniu z dnia 15 II 1982 r. Na recenzentów do robku naukowego i rozprawy habilitacyjnej powołano: prod., dr. hab. T. Kramera (AE Katowice), prof. dr. hab. W. Wrzoska (SGPiS Warszawa) i prof. dr. Z. Zarzewskiego (AE Poznań).

W ramach kolokwium habilitacyjnego dr Maria Sławińska odpowiadała na pytania, które sformułowali recenzenci oraz prof. K. Ratajczak, doc. K. Matulewicz, doc. H. Szulce, doc. W. Kot i doc. E. Najlepszy. Pytania dotyczyły następujących kwestii: warunków zapewnienia systemowego podejścia do procesu gospodarowania w celu uniknięcia wskazanych w pracy trwałych dysproporcji między poszczególnymi sferami i działaniami gospodarki; kierunków polityki gospodarczej, która sprzyjałaby zdynamizowaniu wytwórczości środków produkcji i w następstwie produkcji dóbr konsumpcyjnych; poprawy efektywności gospodarowania oraz w konsekwencji rozwiązania problemu braku środków produkcji; polityki cen; sposobów przeciwdziałania tworzeniu w gospodarce zbędnych zapasów środków produkcji.

Odpowiadając na pytania, dr M. Sławińska wskazała, że w świetle przeprowadzonych przez nią badań okazało się, że podstawową przyczyną niedostosowania podaży dóbr konsumpcyjnych do popytu jest niewłaściwe zaopatrzenie materiałowo-techniczne przemysłu (co do rodzaju dóbr, czasu dostaw, ilości, jakości i miejsca). Poprawy w zakresie funkcjonowania sfery obrotu środkami produkcji należy poszukiwać, w drodze eliminacji przyczyn występowania niedoboru środków wytwarzania oraz w procesie kierowania gospodarką. Wobec tego, że dotychczasowe sposoby regulowania gospodarki nie zapewniły dostosowania podaży do zgłaszanego popytu, rozwiązań należy poszukiwać na drodze usamodzielnienia podmiotów gospodarczych i wykorzystania mechanizmu rynkowego również w sferze obrotu środkami produkcji. Habilitantka przedstawiła; trzy grupy warunków, których występowanie umożliwiłoby wprowadzenie mechanizmu rynkowego powodującego wiązanie ze sobą elementów badawczych rynku. Wyraziła pogląd, że zwiększeniu efektywności produkcji i obrotu sprzyjać mogą mierniki netto oceny przedsiębiorstw, odejście od kosztowej formuły ocen oraz stworzenie warunków przymusu ekonomicznego do zmniejszenia materiałochłonności produkcji. W kwestii ocen Habilitantka dostrzega potrzebę oparcia ocen środków produkcji i przedmiotów "spożycia na tej podstawie (uwzględniającej relację podaży-popytu). Sprzyjałoby to racjonalizacji rachunku ekonomicznego, pozwoliłoby bowiem zastosować wobec przedsiębiorstw wytwarzających środki produkcji ten sam najbardziej skuteczny system bodźców. Prawidłowa wycena wszystkich czynników produkcji może uruchomić ekonomicznie uzasadniony przepływ ograniczonych środków do tych przedsiębiorstw, które są w stanie wykorzystać je w sposób najbardziej efektywny. W kwestii zapasów habilitantka wyraziła pogląd, że tylko mechanizm ekonomiczny może skutecznie przeciwdziałać tworzeniu nadmiernych i zbędnych zapasów.

Po zakończeniu kolokwium w dyskusji stwierdzono, że dr M. Sławińska wykazała dobrą znajomość zagadnień ogólnie ekonomicznych, a także praktyki gospodarczej. W rozprawie habilitacyjnej, podejmując problem związków między rynkiem dóbr konsumpcyjnych a rynkiem środków produkcji, wniosła wartościowy wkład do nauki ekonomicznej. Następnie Rada Wydziału Ekonomiki Produkcji i Obrotu AE w Poznaniu w dwóch kolejnych głosowaniach przyjęła kolokwium habilitacyjne dr Marii Sławińskiej i nadała jej stopień naukowy doktora habilitowanego w zakresie ekonomiki obrotu towarowego.

KOŁOKWIUM HABILITACYJNE DOKTORA MARKA REKOWSKIEGO

W dniu 11.01.1983 r. na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Wydziału Planowania i Zarządzania Akademii Ekonomicznej w Poznaniu odbyło się kolokwium habilitacyjne dr. Marka Rekowskiego. Kolokwium przewodniczył dziekan prof, dr hab. Zygmunta Kowalczyk.

Marek (Rekowski urodził się w 1948 r. w Lipnie. Szkołę podstawową oraz liceum ogólnokształcące ukończył w Poznaniu. W latach 1967 -1971 studiował na Wydziale Ekonomiki Produkcji w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. W roku 1971 rozpoczął pracę w Instytucie Ekonomii Politycznej (Zakład Ekonomii Politycznej Kapitalizmu) Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. W roku 1975 obronił pracę doktorską *Koniunktura gospodarcza a handel zagraniczny Francji po II wojnie światowej*, uzyskując stopień naukowy doktora nauk ekonomicznych. Badania naukowe M. Rekowskiego dotyczą makroekonomii współczesnych gospodarek kapitalistycznych, w szczególności zaś zagadnień cyklu koniunkturalnego. Efekty powyższych badań znalazły wyraz, w licznych publikacjach oraz w innych formach prezentacji wyników badań. Na dorobek habilitanta składają się 2 opracowania zwarte oraz 36 artykułów opublikowanych w polskich i zagranicznych czasopismach ekonomicznych. Ponadto uczestnicząc w seminariach międzynarodowych w Polsce i za granicą przedstawił 7 referatów. W latach 1976 i 1982 prowadził wykłady na Uniwersytetach w Saint-Etienne oraz w Dijon we Francji.

..Podstawę kolokwium habilitacyjnego stanowiła opublikowana rozprawa habilitanta *Model kształtowania się dynamiki eksportu rozwiniętych krajów kapitalistycznych w cyklu koniunkturalnym* (Wydawnictwo AE Poznań, 1982). Recenzentami rozprawy oraz całości dorobku naukowo-dydaktycznego habilitanta byli: doc. dr hab. Zygmunt Poltyński (AE Poznań), doc. dr hab. (Bronisław Wojciechowski (IKC Warszawa) oraz prof, dr hab. Adam Szeworski (UW Warszawa).

Dyskusja dotycząca pracy habilitacyjnej koncentrowała się na zagadnieniach metodologicznych, jak również odnosiła się do wyników badań empirycznych. Stwierdzono m. in., iż założenia modelu prezentowanego w pracy ciążyą w kierunku teorii neoklasycznej, co może powodować trudności interpretacyjne w przypadku analizy współczesnej gospodarki kapitalistycznej. Równocześnie weryfikacja modelu na przykładzie eksportu krajów EWG winna odzwierciedlać efekty zwrotne, związane z dominacją gospodarki RFN. [Dyskutowano również nad efektywnością stosowania modeli grawitacyjnych do badania przepływów handlowych w krótkim okresie czasu oraz nad możliwością ich adaptacji do badań kształtowania się strumieni wymiany handlowej między różnymi systemami gospodarczymi. M. Rekowski uznał, iż konieczność uwzględnienia efektów podażowych związana jest z wynikami badań., testujących hipotezę nacisku popytu. Występujący w trakcie przebiegu poszczególnych faz cyklu nacisk popytu na dane zdolności produkcyjne sprawia, iż założenie o nieskończonej elastyczności podaży eksportu jest trudne do utrzymania. Bariera podażowa jest charakterystyczna przede wszystkim w sytuacji długotrwałego i dynamicznego tempa wzrostu gospodarczego. Mamy wówczas do czynienia z tzw. cyklem wzrostowym. Nie oznacza to jednak, że siła oddziaływania efektów podażowych jest równa sile efektów popytowych. Wręcz przeciwnie, badania ekonometryczne wydają się wskazywać na przewagę wpływu popytu zagranicznego. Nie można jednak czynić z koniunktury zagranicznej jedynej determinanty zmian dynamiki eksportu danego kraju. Abstrahowanie od efektów dominacji wynika z metodologicznego postępowania upraszczającego. O ile bowiem efekty dominacji mogą posiadać znaczenie dla przepływów handlowych między krajem dominującym i krajem zdominowanym, o tyle przepływy eksportowe między krajami zdominowanymi w znacznej mierze od efektu tego są uwolnione. Efekt ten może

wówczas przejawiać się pośrednio, poprzez częściowe generowanie przebiegu cyklu w pozostałych krajach. Jednakże przebieg cyklu nie jest przedmiotem analizy modelowej — cykl jest bowiem traktowany jako wielkość dana. Habilitant stwierdził również, iż efektywność zastosowania modeli grawitacyjnych do badania przepływów handlowych w krótkim okresie nie jest zbyt duża — jest z pewnością mniejsza aniżeli można by się tego spodziewać. Lepsze efekty osiągane są z zastosowań modeli grawitacyjnych do badania długookresowych przepływów handlowych w skali międzynarodowej. Założenia upraszczające modelu teoretycznego sprawiają, iż możliwości zastosowania go do badania przepływów handlowych między krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się są ograniczone. W tym bowiem przypadku należałoby założyć silny efekt (dominacji gospodarki rozwiniętej w stosunku do gospodarki rozwijającej się. Założenie takie zmienia radykalnie mechanizmy modelowe i w konsekwencji prawidłowości zmian dynamiki eksportu. Dodatkowo istnieją poważne trudności scharakteryzowania cyklu komiunkturalnego w wielu krajach rozwijających się. Dlatego też badanie przepływów handlowych między różnymi systemami gospodarczymi wymaga budowy oddzielnych modeli, opartych na odmiennych założeniach wyjściowych.

Po dyskusji przystąpiono do dwukrotnego tajnego głosowania, w wyniku którego Rada Wydziału podjęła uchwałę o przyjęciu kolokwium i nadaniu dr. Markowi Rekowskiemu stopnia doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii politycznej.

Ryszard Barczyk